

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Књига XXIII

Book XXIII

ETHNO-CULTURAL ANNALS

for the study of the culture of eastern Serbia and the adjacent areas

EASTERN SERBIA AND ESSENTIAL QUESTIONS FROM SERBIAN PAST AND PRESENT

ethnology, archaeology, and related disciplines

Editors

Vojislav Filipović
Ivica Todorović

Editorial Board

Mihaj Radan (Romania), Mirko Blagojević, Milina Ivanović Barišić,
Gordana Blagojević, Dragan Žunić, Stanka Janeva (Bulgaria),
Vladimir Petrović, Aleksandar Bulatović, Daniela Heilmann (Germany),
Aleksandra Papazovska (Macedonia), Irena Ljubomirović, Zoran Vučić,
Nina Aksić, Slaviša Milivojević

Svrljig
2020

Књига XXIII

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

за проучавање културе источне Србије и суседних области

ИСТОЧНА СРБИЈА И ВАЖНА ПИТАЊА ИЗ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ И САВРЕМЕНОСТИ етнологија, археологија и сродне науке

Уредници

Војислав Филиповић

Ивица Тодоровић

Редакција

Михај Радан (Румунија), Мирко Благојевић, Милина Ивановић
Баришић, Гордана Благојевић, Драган Жунић, Станка Јанева (Бугарска),
Владимир Петровић, Александар Булатовић, Данијела Хелман
(Немачка), Александра Папазовска (Македонија), Ирена Љубомировић,
Зоран Вучић, Нина Аксић, Славиша Миливојевић

Сврљиг

2020

УДК 008:39(082.1)

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Зборник је покренут 1995. године на иницијативу проф. др Сретена Петровића и Етно-културолошке радионице Сврљиг

Издавач: Центар за туризам, културу и спорт, Боре Прице 2, Сврљиг

За издавача: Милена Ристић

Рецензенти: др Јованка Радић, др Софија Милорадовић, др Гордана Благојевић, др Александра Павићевић, др Александар Капуран, др Владимир Петровић, др Војислав Филиповић

Класификација: Татјана Филиповић – Радулашки

Припрема и штампа: Галаксијанис, Ниш

Тираж: 150

ISBN 978-86-84919-42-9

САДРЖАЈ

I

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ И СУСЕДНИХ ОБЛАСТИ

V. P. Vučković: THE LATE PREHISTORIC MACRO-LITHIC TOOLS FROM THE SITE OF LAZ, THE VILLAGE OF MIRILOVAC, MUNICIPALITY OF PARAĆIN	9
A. Алексић, В. Филиповић: БРОНЗАНИ БОДЕЖ И НОЖ СА ТРАСЕ МАГИСТРАЛНОГ ГАСОВОДА ИЗ ОКОЛИНЕ ЗАЈЕЧАРА	19
J. Д. Митровић: СТАРИ (НОВИ) НАЛАЗИ ИНКРУСТОВАНЕ КЕРАМИКЕ ИЗ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ	27

II

ПРОУЧАВАЊА ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ И С ЊОМ КУЛТУРНО ПОВЕЗАНИХ ОБЛАСТИ

M. Ивановић Баришић, Ђ. Трубарац Матић: ТРАДИЦИОНАЛНА КУЛТУРА СРБА У РУМУНИЈИ ДАНАС	41
Д. С. Радисављевић: НАДГРОБНИЦИ ОД СТУДЕНИЧКОГ МЕРМЕРА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ТРСТЕНИК ЈУЖНО ОД ЗАПАДНЕ МОРАВЕ	61
Б. Анђелковић: ЕТНИЦИТЕТ И ХОДОЧАШЋЕ: ПРИМЕР ПОКЛОНИЧКОГ ПУТОВАЊА У МАНАСТИРЕ ПИРОТСКОГ ОКРУГА	91
Н. Ђокић, М. Марковић: ЦРКВЕНИ ХРАМОВИ ПАРОХИЈА: ЖБЕВАЧКЕ, КЛИНОВАЧКЕ И РАКОВАЧКЕ У ОПШТИНИ БУЈАНОВАЦ	107
С. Тодоров: О НАРОДНОСТИ ЂОРЂА ПУЉЕВСКОГ	133
Ж. Б. Вељковић: ЈОШ ЈЕДНОМ О НАЗИВУ <i>СВРЛИГ</i> (<i>СВРЉИГ</i>)	145

III

ИСТРАЖИВАЊА СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ КУЛТУРНЕ ПРОШЛОСТИ

- И. Р. Тодоровић: ПУТОКАЗИ ЗА РЕКОНСТРУКЦИЈУ ДРЕВНИХ ИДЕЈНИХ И ИДЕНТИТЕТСКИХ МАТРИЦА 153
- М. Ивановић Баришић: ТИХОМИР ЂОРЂЕВИЋ О НАРОДНОЈ НОШЊИ 183
- Н. Аксић: КУЋА И ПОКУЋСТВО У ВУКОВОМ РЈЕЧНИКУ (1852) НА ФОНУ НАРОДНОГ ГРАДИТЕЉСТВА XIX ВЕКА И С ОСВРТОМ НА ДИЈАЛЕКАТСКЕ ЗБИРКЕ РЕЧИ 203
- Ж. Б. Вељковић: ‘ЗАМЕЊУЈУ’ ЛИ (СТАРО)СРПСКО И (СТАРО) ХРВАТСКОЧАКАВСКО ^У, ТЈ. *ЈУ, У, О, И, Е И А, ТЈ. [*]Ь У НАШИМ ДИРЕКТНИМ ГРЕЦИЗМИМА СРЕДЊОГРЧКО ИСПИЛОН, У [Û, I]? 217

IV

ХРОНИКА

Осврти и прикази

- Ђорђина Трубарац Матић, У јеленовом колу – мотив јелена у српској обредној лирици (Ивица Тодоровић) 229

ТРАДИЦИОНАЛНА КУЛТУРА СРБА У РУМУНИЈИ ДАНАС

Милина Ивановић Баришић, Ђорђина Трубарац Матић
Етнографски институт САНУ, Београд

e-mail: milina.barisic@ei.sanu.ac.rs; djordjina.trubarac@ei.sanu.ac.rs

Апстракт: У раду ће се на основу резултата ранијих, али и сопствених теренских истраживања која су реализована у протекле три године у организацији Савеза Срба у Румунији, указати на садашње стање културног наслеђа Срба у Румунији, посматрано из угла етнолошко-антрополошке струке. Сагледавањем традиционалне културе у садашњим условима предочиће се неки од њених битних елемената као показатеља културног идентитета код српског становништва у Румунији (нпр. становање, одевање, празници и др.). У деценијама после Другог светског рата народна (традиционална) култура претрпела је значајне промене, па сагледавање односа на релацији традиција – идентитет неопходно је да би се стекао увид у идентитетску слику културе Срба који данас живе на простору Румуније. На конкретним примерима (Крсна слава и Божић) представиће се теренска сазнања о претрајалој обредно-обичајној пракси као индикатору очуваности / неочуваности празничног / културног идентитета српске националне мањине у Румунији у садашњим условима.

Кључне речи: традиција, савременост, (народна) култура, идентитет, Срби, Румунија. *

Abstract: The paper presents the current state of tangible and intangible heritage of Serbs in Romania, which is analyzed from the ethnological and anthropological perspective. An overview of the past research results is given and analyzed together with the new ethnographic material personally collected by the authors during the fieldwork carried out on four occasions, in the period 2016–2019, which was logistically and financially supported by the Association of Serbs in Romania. By gaining a deeper perspective of traditional culture in circumstance of contemporary life some of the essential elements of folk culture are noticed (e.g. housing, clothing, holidays, etc.) as indicators of cultural identity among the Serbian population in Romania. Considering the fact that in the decades after the Second World War the folk culture underwent significant changes, the focus on the relations between tradition and identity is necessary in order to gain a proper understanding of the cultural identity of Serbs who live in Romania today. On the bases of the analysis of two concrete examples, krsna slava (the feast of the family patron saint) and Christmas, the fieldwork insight into the still existing ritual practices (as an indicator of preservation or losing of the holiday/cultural identity of the Serbian national minority in the present day Romania) is presented.

Key words: tradition, contemporaneity, (folk) culture, identity, Serbs, Romania.

* Текст је резултат истраживања која се обављају у Етнографском институту САНУ чију делатност у потпуности финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Проблематиком српског народа који живи на територији садашње Румуније до сада су се углавном бавили историчари, историчари уметности, књижевници, лингвисти, дијалектолози и др. С друге стране, проблематика повезана са српском заједницом која се тиче аспекта етнолошких истраживања и разматрања остала је, до сада, готово у потпуности изван делокруга истраживачке пажње. Стога су и проблеми који су повезани с различитим аспектима спознавања културе мањинске српске заједнице у Румунији из етнолошког угла, како по питањима прошлости тако и садашњег живота, релативно скромно обрађени,¹ а готово да је тужна чињеница да је *Зборник Етнографског института САНУ* из 1971. године (*Зборник* 1971) у коме је одштампано неколико чланака посвећених истраживањима у селу Свиници једина етнолошка монографија која се бави једним српским насељем у Румунији од стране српских етнологa (Малуцков 2005: 354). „Посматрано у целини – услед различитих околности, почев од вишедеценијске затворености Румуније за могућности свеобухватног проучавања Срба – етнолошких истраживања (како мултидисциплинарних синтеза, тако и непосредних проучавања, са етнографским предзнаком) ипак је било веома мало, у сваком случају недовољно. Из тог разлога, питање / проблем „целовитог и систематског сагледавања српског етничког контекста на територији савремене Румуније“ (у прошлости и данас) представља једно од најмање истражених, [а] са научне тачке гледишта [и] сасвим непотпуних“ (Тодоровић 2017: 465). С обзиром на чињеницу да је српска заједница у Румунији све малобројнија, ограничавају се могућности сазнавања података о њеном животу у прошлости и садашњости. Чини се да је изгубљено драгоцено време да се живот и култура српског народа који скоро читав век живи одвојено од матице свеобухватно упозна и о њему остану писани трагови као сведочанство да су Срби живели као аутохтони народ дуж границе са садашњом Републиком Србијом (и бившим трима Југославијама – краљевином, социјалистичком и савезном, као и заједницом Србије и Црне Горе), као и дубље у унутрашњости савремене Румуније.

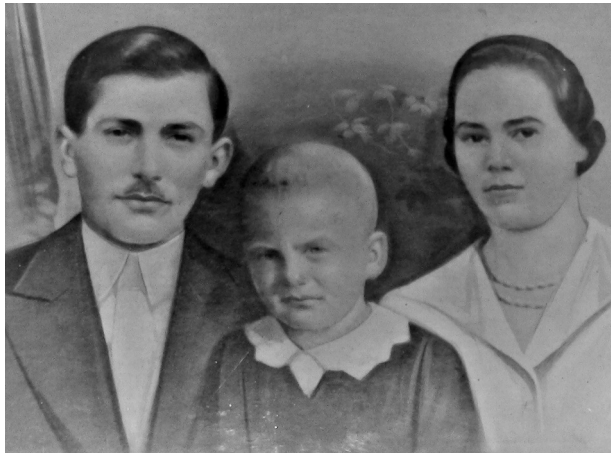
Приликом сагледавања стања традиционалне културе Срба у Румунији треба имати у виду да традиција представља дуговремено колективно искуство стварано у оквиру дате заједнице. Кроз традицију се чувају и преносе бројна прошла искуства повезана с различитим аспектима опстајања заједнице, али се исто тако чувају и прошла искуства која се тичу прожимања с другим (често различитим) друштвеним групама. Свакако да је теже разумети интеракције између друштвених група ако се довољно не познаје колективно запамћено искуство проистекло из таквих међусобних прожимања (уп. Супек 1988: 47-48). У складу с реченим, „симболи етничког идентитета изражавају концепцију замишљеног етничког

¹ Од 2015. године организују се научни скупови на тему: *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и / или периферним областима*, наизменично у Темишвару и Нишу. Једна од секција на скупу посвећена је темама из етнологије. До сада су своје радове представили: Ивица Тодоровић (2014, 2016-2017), Милина Ивановић Баришић (2014, 2016-2018), Ђорђина Трубарац Матић (2017-2018), Бојана Богдановић (2018), Нина Аксић (2017). Етнолошка проблематика дотиче се и у радовима других струка, пре свега радовима лингвиста и дијалектолога.

заједништва једне групе, њену унутрашњу истовестност, на основу одређених карактеристика које та заједница наглашава као битне, и њену различитост у односу на друге групе“ (Прелић 1995: 14). У том смислу посматрано, најприхватљивије би било да се истраживачким поступком обухвате сви сегменти друштвеног и културног живота групе, чиме би се јасније сагледали степен акултурације и / или асимилације. Овакав методолошки приступ проучаваоцу културног наслеђа мањинске заједнице отвара могућност свеобухватнијег сагледавања како начина живота и организовања унутар изучаване групе, тако и очуваности народне свести о сопственој самобитности и – што је од изузетног значаја – омогућава бољу процену степена кохезије са већинском заједницом, али и са другим заједницама у ближем / даљем окружењу. Ипак, оваква врста сагледавања стања традицијске културе Срба у Румунији није могућа управо због тога што су етнолошка истраживања српске мањине у Румунији која су раније обављана била спорадична и недовољна, те не пружају довољно података за прецизније увиде у све сегмене како културне традиције тако и свеукупног живота у садашњем времену. Дакле, изостала је полазна основа у проучавању и издвајању одређених симбола као маркера идентитета и различитости у односу на већинску заједницу, што ограничава могућ-



Сл. 1 – Фотографија из породичног албума Анкице Беречић (рођ. 1937.) с краја тридесетих година 20. века. Село Краљевац (Банатска Црна Гора)



Сл. 2 – Фотографија из породичног албума Стефана Унчанског (рођ. 1940.) снимљена четрдесетих година 20. века. Село Чанад (Поморишје)

ност поузданијег сагледавања *процеса* обликовања културно-традицијских форми које смо затекли на терену у протекле четири године. Ипак, индиректно, преко историјских података из периода од протеклих стотинак година и етнографског материјала прикупљеног у периоду 2016-2019, покушаћемо да пружимо увид у основне правце тог процеса и факторе који су их покретали.

* * *

Догађај који је имао значајног одраза на свеукупност живота Срба у Румунији и који је као последицу изазвао различите друштвено-етничке трансформације било је повлачења међудржавне границе 1924. године, којим је дошло до вештачког раздвајање некада компактне целине српског народа, чији је један део остао у матици, а други се обрео у Румунији – тиме су се чланови многобројних породица, рођаци и кумови преко ноћи задесили у различитим државама и међусобно раздвојени. Део српског живља који се обрео на румунској страни постаје не само одвојен од матице, већ и мањински у односу на ширу државну заједницу у којој се нашао.

Суживот различитих етничких група на простору Баната није новија појава, он има вишевековни континуитет. У том смислу треба нагласити да је живот Срба у заједништву са другим народима и заједницама на простору Баната, односно пре формирања садашње румунске државе, подразумевао, између осталог, дељење истог географског простора са другима, простора чији су развој пратиле различите друштвене и историјске прилике које су врло често изискивале учестале и неретко принудне миграције (в. Николић 1941; Церовић 2000; Павловић 2012), али и преплитања различитих животних традиција. Иако су прожимања била различитог интензитета свакако да су утицала на свеукупни живот и културу српског народа. После разграничења „српско становништво које се затекло у Румунији прилагођавало се новом положају националне мањине. Порадило се на обнављању српских културних установа (певачких, читаоничких и добротворних удружења), на поновном прикупљању чланства, писању нових статута и изради званичног статута правних лица сходно новим, румунским законима. То је углавном и успевало, тако да је након десетак година [после повлачења границе] ретка била српска заједница без организованог друштвеног и културног живота“ (Бугарски, Степанов 2011: 56). Ово свакако не би било тако лако реализовано да српско становништво у периоду разграничења није већ имало јасно формирану националну свест. „Српско ’изражавање себе’ може се пратити почев од времена када су живели у вишенационалној и мултикултурној Аустроугарској царевини, односно од времена када су имали (...) одређен степен верских и других права значајних за живот и опстајање на простору некадашње Војне границе. Простор који је захватала Војна граница представљао је у времену свог постојања својеврсну (...) тампон зону између Аустрије и Турске“ (Ивановић Баришић 2015: 132). У том времену „стварање духовног јединства српског народа северно од Дунава и Саве, на традицијама Српске право-

славне цркве“ било је реалност и свакако да је „имало (...) пресудан значај за његов опстанак на овим просторима“ (Степанов 2007: 5), али и основ изражавања сопствене самосвојности. Дакле, после повлачења границе и поделе Баната Срби у Румунији су постали мањина одвојена од остатка матице, али са релативно солидним бројем становника и већ формираном националном свешћу. Добри међудржавни односи две краљевине утицали су на то да граница међу њима буде отворена за живо и слободно кретање Срба с обе њене стране и несметано одржавање веза између чланова породица, кумова и уопште са остатком матице. Избијање Другог светског рата нарушиће ово стање услед знатно поштрених услова за прелазак границе. Крај рата је донео тек кратко трајно побољшање. „За многе изненадно, 28. јуна 1948. искрсла је Резолуција Информативног бироа о стању у Комунистичкој партији Југославије“ што је за овдашње Србе представљало „почетак нових искушења, уцена, прилагођавања, попуштања, хапшења, политичких процеса, затвора, расељавања и депортовања, вишеслојног страховања и страдања“ (Бугарски, Степанов 2011: 59). У новонасталим друштвеним околностима, у релативно кратком временском периоду, број српског становништва је значајно смањен, па је самим тим битно измењена и етничка слика простора. Према томе, средину прошлог века можемо означити као период почетка јасно приметног процеса депопулације Срба у Румунији.² Узроци депопулације нису увек били исти – док су у почетку они примарно били идеолошко-политичке природе и директно условљени репресивним и тоталитарним режимом који је



Сл. 3 – Фотографија из породичног албума Велинке Урошевић (рођ. 1941.), снимљена током четрдесетих година 20. века у Соколовцу (Пољадија)



Сл. 4 – Фотографија из породичног албума Велинке Урошевић (рођ. 1941.), снимљена крајем четрдесетих или почетком педесетих година 20. века у Соколовцу (Пољадија)

² О броју становника на основу статистичких података видети: Степанов 2007.

владао у Румунији, у каснијим деценијама су примат имали економски, културни и социолошки фактори.

Догађаји који су се одиграли после Другог светског рата значајно су променили не само демографску него и културну слику простора где су Срби живели, а донекле и свест народа. Појачана репресија свакако да је пропорционално утицала на пораст различитих облика етно-социјалне мимикрије. У промењеним околностима „Срби су се групно, здушно и гласно укључили у спровођење друштвених процеса: запошљавање и чак пренебрегавање традиционалних вредности и облика културног деловања, национализацију производних средстава, подржављење школа, приступање Румунској комунистичкој партији и њеним сателитским (дечијим, омладинским, женским, професионалним организацијама), учествовање у радним бригадама и акцијама и слично. У много чему су и предњачили, што им тада није било од веће користи, а касније им је донело шкоде“ (Бугарски, Степанов 2011: 59), што је народ релативно брзо и осетио.

Нормализација међудржавних односа између Совјетског Савеза и Југославије средином шесте деценије 20. века деловала је „благотворно на читав живаљ, па и на Србе у Румунији“ (Бугарски, Степанов 2011: 59). Међутим, готово дводеценијско интензивно потирање права на везу с матицом свакако да је значајно утицало на „отуђивање“ српског живља у Румунији од онога који је живео у Југославији, као и на формирање како специфичног осећаја идентитета, тако и маркера његовог изражавања. Граница је утицала да Срби прилагоде свој живот новим околностима, па од релативно изоловане заједнице у каснијим деценијама крену у већу интеракцију и прожимања са већинском заједницом – што је посебно видљиво кроз склапање мешовитих бракова каквих до половине 20. века готово да није било, а данас су уобичајена појава. Промене које су заједницу задесиле утицале су да се народни идентитет формира између два света – прошлог који је нестао због повлачења границе и новог који је подразумевао живот на граници с једне и повећану интеракцију с румунским становништвом, с друге стране. Ово је резултирало повећаном свешћу о припадности локалној заједници, али и поистовећивању са идентитетом већинског окружења.

Садашња теренска сазнања упућују на не баш оптимистичну чињеницу која се тиче бројности заједнице због изражене депопулације. Истраживања која се, почев од 2016. године, обављају међу Србима у Румунији само делимично ублажавају проблем непознавања прошлог и садашњег живота српске мањине у непосредном суседству. Поред осталог, ова су истраживања показала да су у сеоским заједницама боље очувани елементи народне традиције у односу на градску средину и њихову непосредну околину.³ Сама „чињеница да се овде ради о групи чија култура је, с једне стране, као сеоска маргинална у односу на градску, као

³ С обзиром на то да истраживањима нису обухваћени градски центри где живе Срби у већем броју, констатација се доноси на основу релативно скорашњих истраживања Срба у Темишвару (в. Павловић 2012).

мањинска у односу на већинску, а као изолована у односу на матичну, а с друге стране, ипак неминовно део 'нашег' света, укључена и повезана са глобалном културом и налази се поред нас, мада не увек довољно примећена“ (Прелић 1995: 10) свакако представља подстицај за промишљања о „проблемима“ везаним за идентитет заједнице, али и самоодређење њених чланова.

Становници села⁴ са којима смо били у контакту себе доживљавају као Србе и становнике румунске државе, а Србију као матичну државу, што значи да је њихово самоодређење засновано на етничкој различитости у односу на већинско – румунско становништво. У том смислу значајно је напоменути да „сви системи идентитета, било групни било појединачни, зависе од уверења појединаца у његову личну сродност са одређеним симболима и њиховим значењем и у случају групног идентитета, употреба

ових симбола је централна у стварању осећања заједништва и дељења истог искуства“ (Прелић 1995: 11). Треба свакако истаћи и чињеницу да Срби у Румунији у последњим деценијама све више представљају заједницу која је све мање „изолована“ у односу на већинску, што значи да је у све већој интеракцији са њом.



Сл. 5 – Фотографија из породичног албума Стефана Унчанског (рођ. 1940.) снимљена 11. јуна 1960., на дан његовог венчања у Чанаду (Поморишје)



Сл. 6 – Фотографија из породичног албума Стефана Унчанског (рођ. 1940.) снимљена 1949. године у дворишту српске основне школе у Чанаду. На њој су ђаци прва четири разреда с учитељима

⁴ Истраживања су обављана у различитим деловим Румуније са српским становништвом – Горњи Банат (Чанад, Фенлак), Централни Банат (Дињаш и Ченеј), Банатска Црна Гора (Краљевац), Дунавска клисура (Белобрешка, Дивич, Стара Молдава) и Пољадија (Соколовац, Ланговет, Златица). Дакле, истраживања су до сада обављана само у сеоском подручју. Градови су за сада изостављани из истраживања, али би било занимљиво видети колико у Темишвару (где су истраживања друге врсте обављана током претходне деценије, Павловић 2012) или Араду Срби одржавају идентитетске одлике, пре свега језик, школство, празнике и сл.

* * *

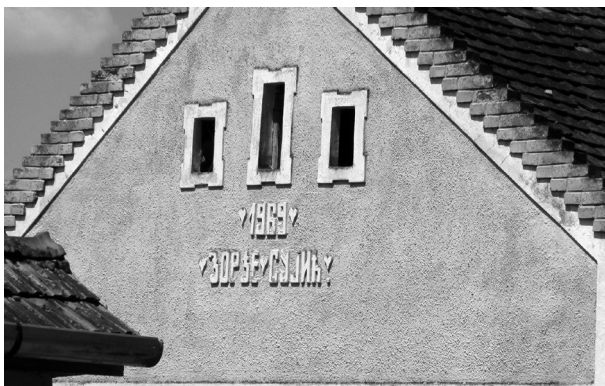
С обзиром на чињеницу да је у радовима ограниченог обима немогуће у потпуности сагледати све чиниоце који пружају идентитетску слику мањине – у овом случају српске мањине у Румунији – неопходно је издвојити поједине сегменте народног живота који могу послужити да се дају одговори на стање традиционалне културе у садашњим условима. Језик, одећа, становање, празници обично се узимају као реални показатељи очуваности етничке самобитности, али такође указују и на мању / већу интегрисаност у већинску заједницу.

Модернизацијски процеси су се понајпре и понајвише одразили на материјалну сферу стварања – становање, одећу и др. Одећа Срба у Румунији је већ између два светска рата почела да улази у трансформацијске процесе како у изгледу, тако и материјалима за њену израду – што се јасно уочава на породичним фотографијама које су нам давали казивачи на увид (в. сл. 1–5). На фотографијама су приметни разноврсни утицаји, као и истовремена, често генерацијски условљена различитост у начину одевања. Међуратни период може се сматрати као време вероватног почетка процеса напуштања домаће производње одеће, као и обраде вуне, свиле и конопље коришћених у изради одевних предмета, али и као време почетка њихове замене индустријски произведеним тканинама и одећом. Према једном од сведочења, у селима румунског Баната ношња се и поред различитих друштвено-економских, политичких и културних околности одржавала у употреби све до Другог светског рата, да би се после њега почела знатно брже мењати и изобичајавати.

„Важно је истаћи да је одећа у том периоду, и поред локалних обележја са више варијантних облика, имала исте или сличне визуелне и садржајне особине као и сеоске ношње у Војводини. Подударности су биле у врстама материјала, кројевима, начину украшавања, називима и изгледу целокупне одевне силуете. (...) српске ношње одликовала је фина и суптилна једноставност општег изгледа и детаља“ (Бјеладиновић-Јергић 1990: 16).

Језик је један од најбитних симбола етничког идентитета. Како се испоставља, језик родитеља није обавезно и онај којим говоре деца. Различите друштвено-политичке, економске, културне и друге околности утицале су на појачано исељавање српског становништва, али и досељавање румунског. Промене у структури становништва (економској, социјалној, полној...) последица су појачавања миграција на релацији село-град, смањења становника у селима, повећања броја мешовитих бракова између Срба и Румуна, што је узроковало „знатно процентуално слабљење српске популације. У вези с (...) миграцијама, које су се почеле одвијати још током периода социјализма, а које и данас трају, и то са великим интензитетом, јесте и 'старење' села. Све мање је припадника младе популације, па је са тим повезан и све мањи природни прираштај, те и постепено гашење сеоских основних школа, што није једини узрок њиховог гашења, будући да зависи и од заинтерере-

сованости родитеља да своју децу упишу у школе на српском језику“ (Аксић 2018: 11). Ово је за последицу имало гашење српских сеоских школа и прогресивно смањивање броја разреда у којима је могуће похађати наставу на српском језику у мешовитим школама. Рецимо, средином прошлог века у пољадијским селима било је могуће похађање наставе на српском од првог до осмог разреда; током



Сл. 7 – Детаљ са куће у Краљевцу (Банатска Црна Гора). Снимљено 3. јула 2018. Аутор: Ђорђина Трубарац Матић

осамдесетих само од првог до четвртог, а сада у већини села уопште нема наставе на српском. Сем у ретким случајевима где још постоје српска одељења (Белобрешка), настава се свела на факултативне часове српског језика који се одвијају два пута недељно. У таквим околностима, српска деца се данас налазе у лингвистичком окружењу које им не омогућава стицање ширег образовања на српском језику и развијање способности изражавања које би надилазило тек пуку свакодневну конверзацију на домаће кућне теме. У разговору са жителјком из Соколовца, рођеном 1974. године, која је осамдесетих година 20. века похађала наставу на српском језику од првог до четвртог разреда (након чега је образовање наставила на румунском језику), скретање разговора са локалних обичаја на савремене услове живота у селу и њене личне ставове о томе, саговорница не успева флуентно да се изрази и кроз осмех признаје (...) *теже се изражавам на српском, ако бих вам рекла на румунском знала бих.*⁵ Овај проблем се не уочава код саговорника рођених пре Другог светског рата и током прве две деценије након њега. Рецимо, саговорница рођена 1932. године у истом селу (Соколовац), признаје да никада није ни научила румунски – што је код ње својевремено изазвало страх да неће моћи да се споразумева са зетом, уколико јој се ћерка заиста уда за Румуна као што је била наумила.⁶

Иако објективно смањење броја српске деце у селима утиче на мирене Срба с чињеницом да школе на српском нестају и да присуство српског у школама бива тек симболично, поједини родитељи сами инсистирају на томе да им деца савладају бар основне елементе писмености на српском језику, под чиме често подразумевају владање ћирилицом. Већ поменути млађа саговорница има двоје деце која су основну школу похађала у време кад у Соколовцу већ није било могуће ићи на

⁵ Снимак: „Sokolovac 3. Dj.T. 13.06.2019“ депонован у архиви Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији. У истој архиви су депоновани и сви остали аудио записи који ће бити поменути.

⁶ Снимак: „Belobreska 1A1. Dj.T. 13.06.2017“.

наставу на српском језику (иако су похађали факултативну наставу српског језика од другог до осмог разреда), а ћерка јој је касније наставила школовање у румунској гимназији (а не у српској која постоји у Темишвару), јер су сматрали да ће јој то отворити више могућности у животу. Ипак, она истиче:

(...) Инсистирала сам да деца пишу ћирилицу – јако је важно – за српски језик не можеш да носиш даље ни традицију ни ништа без да знаш да пишеш... како си Србин ако не знаш да пишеш кирилицу.

Ћирилица, као један од важних идентитетских маркера Срба у Румунији (који живе у окружењу у којем се већински користи латинично писмо), јавља се као идентитетско обележје присутно такође на српским кућама. Иако се по архитектонским обележјима српске куће не разликују од румунских,⁷ обичај да се изнад улазних врата куће, уз годину изградње, стави презиме, име и презиме, иницијали или надимак особе која је кућу саградила, а који је постојао некада и на ширем подручју Војводине (данас се у Војводини све ређе виђа и то само на старијим кућама), још увек је веома присутан међу Србима у Румунији. Без обзира на то када је кућа грађена – често на фасади истакнуте године указују на седамдесете, осамдесете, па и сам крај деведесетих година прошлог века, тј. на период када је коришћење српског језика већ увелико било у фази опадања – имена власника на српским кућама исписана су ћириличним писмом, што у јавном простору на јасан начин маркира етничку припадност њених корисника (в. сл. 7–9).

Иако је велики број ових кућа данас празан, а оне у којима неко живи углавном припадају старачким домаћинствима у којима неретко живи по само једна у животу преостала особа, оно што посетиоца не оставља равнодушним приликом посете јесу домаћинства с уређеним двориштима и обиљем засађеног цвећа (в. сл. 10).

Још једна од тема која се може сматрати маркером идентитета су празници. Било да се прослављају као породични или у ширем друштвеном кругу, они имају изражену друштвену и интегративну функцију. У том смислу су празнична окупљања била важан породични и друштвени догађај којим се одржавала традиција кроз породична окупљања и дружења са рођацима, пријатељима и познаницима – што је наглашавала и већина саговорника на терену. Самим тим „сагледавање празничног идентитета српске мањине у Румунији пружа одговоре на различита питања, а свакако да је једно од најважнијих – да ли се још увек баштини нешто из корпуса заједничког српског народног празничног идентитета или је он током времена – а то је готово читав век одвојености од матичне државе и њеног 'самосталног' пута развоја, прерастао у локални идентитет мањинске националне заједнице. Истовремено се добија и одговор да ли је у међувремену дошло до значајнијег удаљавања од некада заједничког идентитета српског народа“ (Ивановић Баришић 2015: 130).

⁷ Српска села у Румунији су ушорена (слична онима у Војводини), куће су задржале стари начин градње до Другог светског рата. Видети опис куће из Златице у Пољадији: Адам 1992: 24.

Издавањем теме празновања и обичаја из годишњег календара и њиховим разматрањем у садашњем времену стиче се увид у реалност живљења, али и спознаја историјског, економског, културног развоја Срба на простору данашњег насељења. Према подацима који се проналазе у литератури, а који се односе претежно на традиционални образац празновања, може се закључити да се број празника који се славе у току године није много разликовао од оних који су се празновали у Србији, а односе се на Св. Варвару, Св. Николу, Бадњи дан, Божић, Св. Василија Великог – Нову годину, Богојављење, ускршње покладе, ускршњи пост, Четрдесет севастијских мученика, Лазареву суботу, Цвети, Велики четвртак, Велики Петак, Ускрс, Мали Ускрс, Ђурђевдан, Спасовдан, Духове, Видовдан, Ивањдан, Петровдан, Св. Илију, Преображење, Велику и Малу Госпојину, литије, породичне славе, црквене славе, славе занатлијских удружења.⁸ Како у обредним садржајима, тако и у начину прослављања има јасних паралела са празничним обичајима у Војводини (уп. Босић 1996), али и другим крајевима Србије.

Срби у Румунији су свој народни календар (и обичаје) у већем обиму одржавали до краја Другог светског рата. Политичка ситуација настала после 1948. године одразила се на сигурност Срба због појачавања политичких притисака, а нарочито међу становништвом насељеним у близини саме границе с Југославијом:



Сл. 8 – Капија куће у Луговету/Ланговету (Пољадија). Снимљено 12. јуна 2019. Аутор: Ђорђина Трубарац Матић



Сл. 8 – Детаљ изнад исте капије, на којем су подаци о години изградње и иницијали власника. Луговет/Ланговет (Пољадија). Снимљено 12. јуна 2019. Аутор: Ђорђина Трубарац Матић

⁸ Опис садржаја и начин празновања видети: Крстић 2002: 103-220; Јовановић 2000: XIII-XXXVI; Павловић 2012: 144-174.

Пре, пре, није смео нико ни да погледа у Србију... јер пре су биле...јачко је било страшно... свако је... ако упалио си лампе, биле лампе кад сам се ја родила, баба ми причала да нису смели... долазили су жандари па су тукли народ – каже, ми се с Титом, имамо везу. Ми смо јачко страдали за вас, јачко. Па кад смо ишли, то сам рекла баш ја на царину, реко: „Ми не знамо шта смо. – Идите ви Румуни. – А ови Румуни: Идите ви Срби.“ Шта смо ми дал’ смо Срби ил’ смо Румуни? Увек сам рекла: „Немојте никад, цените народ овај поред Дунава, јер ми смо много страдали, убивали су људе, бацали... имали смо фашију крај поред Дунава (...) фашија је била кој’ су орали између Дунава, између градина, ниси смео да се приближиш (...) се познаје стопа, па ти су ту стао (...) нисмо смели да прођемо на Дунав, никако.⁹

Настала друштвено политичка клима негативно се одразила на друштвени живот заједнице – међу српском мањином, поред осталог, било је смањено интересовање за јавним исказивањем националног идентитета кроз празнична или друштвена окупљања (Јовановић 2000: 16) – што се директно одразило на празничне обичаје који су таква окупљања подразумевали. Ово је неминовно довело до модификације неких до тада постојећих обичаја који су се одвијали у јавном простору села; они су морали бити преобликовани тако да се ограниче на ужи простор (рецимо, црквену порту), или су бивали невољно напуштани због опасности по живот, као што је случај с обичајима који су захтевали силазак на Дунав – рецимо обичај да се пре зоре захвати дунавска вода за мешање обредних бадњеданских хлебова *закон* и божићне чеснице, или захватање богојављенске воде директно из Дунава. По забележеним казивањима, Срби из Старе Молдаве су у време најоштријих репресија пред Богојављење писали молбе општинским властима да им се омогући силазак на Дунав по воду. Неке године би дозволу добили, а неке не:

Свет је био јачко тужан због тога... то је један део најлепши, кад се изађе... и они пуцаду оно... а онда кад је то било није смело ни да се пуца, није смело ни да се... је ли... држимо везу с Титом... и политички... то је било.. страшно је било то...тај, тај период, то памтим и ја као дете.¹⁰

Након престанка тензија између Југославије и земаља Варшавског блока, народ се поново вратио неким од привремено напуштених обичаја. У случају изласка на обалу Дунава на Богојављење, обичај је обновљен и данас постоји, али је задржана измена уведена из времена забрана да свештеник освештава воду у бурадима и да народ узима од те воде, а не да је захвата директно из реке.¹¹ У Соколовцу се обичај додатно модификовао на интересантан начин и то захваљујући могућности

⁹ Из казивања Ж. М., рођене 1944. у Старој Молдави. Снимак: „Stara Moldava. 1С Dj.T.15.06.2017“.

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто.

да Соколовчани каблови-ма пребаце струју на другу страну Нере, чиме Србима са српске обале реке (општина Бела Црква) омогућавају да укључе разглас. У договорено време и са румунске и са српске стране реке упуте се од цркве ка Нери поворке народа предвођене надлежним влади-кама и појцима, где се симул-тано обаве обреди освештања воде и заједнички се скаче у воду за Часни Крст. Разглас им омогућава да добро чују једни друге. На овај начин природна и међудржавна граница која становнике Соколовца раздваја од матице успешно је претворена у место сусрета и заједништва са Србима из матице и то кроз модификовани традицијско-обредни сценарио.¹²



Сл. 8 – Казивачица Меланија Мартиновић (рођ. 1931.) у дворишту своје куће у Златици (Пољадија) у којој живи сама. Снимљено 12. јуна 2019.
Аутор: Ђорђина Трубарац Матић

Овом приликом посебну пажњу усмеравамо ка празновању Крсне славе и Божића – два празника која заузимају значајно место у култури Срба уопште. Избор је донекле условљен и истраживањима у оквиру пројекта *Истраживање културе и историје Срба у Румунији* у организацији Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији (Темишвар), чији резултат је овај рад. За разлику од већ поменутог Богојављења, централни дани прослављања Крсне славе и Божића проводе се у интимној породичној атмосфери која је ипак била знатно заштићенија од политички мотивисане репресије о којој је било речи, те је кроз њих интересантно посматрати степен очувања обичајне праксе као значајног показатеља унутрашњег стања проучаване заједнице. На основу теренских увида приметно је да ни ови обичаји, који углавном нису везани за јавни простор, нису избегли модификације, на шта су првенствено утицали потпуно измењена структура привређивања, различити модернизацијски процеси који су се одвијали не само у Румунији, већ и у осталим земљама источне Европе, као и процес емиграције ка индустријски развијенијим земљама који је изразито интензиван од када је Румунија постала чланица Европске уније.

До Другог светског рата у Румунији је превладавао рурално-аграрни тип насеља. Под утицајем политичких одлука и окретањем друштва ка индустријализацији фаворизује се живот у градовима у које се пресељава и сеоско станов-

¹² На основу казивања саговорника, рођеног 1954. у Соколовцу, који је црквењак при сеоској цркви. Снимак: Sokolovac 4 Dj.T. 13.06.2019..

ништво, што доводи до пражњења села. Промена места живљења значајан је чинилац бројних промена у животу породице. С друге стране, друштвени процеси који су обележили развој румунске државе у другој половини 20. века утицали су на преобликовање традиционалне (народне) културе српске заједнице, па самим тим и празника из народног календара. Промене у привређивању појачале су миграције становништва према градовима па настају промене у породичној организацији, образовању, у положају жене у породици и друштву и др., а то је допринело прихватању нових друштвених и културних образаца и удаљавању од културе предака – што ће се видети на примерима о којима ћемо говорити – прослављању Божића и *свеца* (Крсне славе). У питању су празници који подразумевају окупљање породице, што српским породицама у Румунији није лако оствариво, чак ни онда када њихови чланови не живе на великим удаљеностима једни од других – ово је изражено увек када празници падају у радне дане, а то је сасвим уобичајено не само за Крсну славу, већ и за Божић, пошто га Срби прослављају по јулијанском, а Румуни по грегоријанском календару. Прослава празника у самоћи, без присуства потомака (који су расути по земљи, а данас неретко и по свету) смањује мотивацију да се празник прослави уз све уобичајене детаље и труд, или да се макар симболично обележи.¹³

Крсна слава је празник који се још увек одржава са мање или више очуваном празничном структуром. Срби у Румунији славу називају *свеца*, *светац*, *крсно име* или *свечарство* и пример је породичног, пријатељског и комшијског окупљања у прошлости. На овај аспект прославе *свеца* генерално су указивали и саговорници на терену. Свеца се некада празновао

„(...) без обзира на постојеће тренутно материјално стање. Свеца се славила у ратним годинама, у ропству, при временским непогодама (сушама или поплавама), јер је то у тим условима било једина прилика да се сваке године окупи родбина, пријатељи и познаници, и поразговарају, развеселе се и запевају, пошто су свеца одувек била, а и данас су, у првом реду празник веселја и радости за сваку свечарску кућу“ (Крстић 2002: 104).

У садашњим условима живота празновање углавном подразумева породична окупљања, онда када је то могуће. У селима Поморишја, Централног Баната и Банатској Црној Гори, који су по свом географском положају изложенији различитим дехомогенизујућим спољашњим утицајима, виднији је процес акултурације. Иако смо забележили и случајеве готово потпуног напуштања обичаја прослављања славе у Фенлаку (Трубарац Матић 2019: 471), у осталим селима из којих имамо податке преостали народ би славу прославио, макар и сасвим скромно, у старачкој самоћи и уз нешто бољи ручак и свећу на сâм дан славе (Исто: 466–470). У свим кућама (па и онима у Фенлаку) чуване су наслеђене иконе светитеља заштитника куће, као и сећање да им је то *домаћи светак* (Исто: 466–473).

¹³ За конкретне примере и казивања, в. Трубарац Матић 2019.

С друге стране, Срби из клисурских и пољадијских села су релативно добро сачували традицијско-обредну виталност. Генерално, код њих се *свеца* слави три дана и састоји се из: 1) вечере о предвечерју славе (*навечерје, навече*), којој претходи одлазак на гробље с колачима / слаткишима, вином и свећама – тамо се сваки гроб прелије вином и запали се свећа упокојеном (поједини казивачи тада позову умрлог на прославу *свеца*), а у повратку се, за душу умрлима, поделе слаткиши деци на коју се наиђе; 2) одласка у цркву и славског ручка (*велики дан*); 3) ручка који се у кругу породице одвија другог дана славе (*појутрица*), када се једе храна која је претходно намењена умрлим члановима породице.¹⁴

Иако се у својој основној структури, али и многим детаљима казивања из клисурских и пољадијских села о прослављању кућевне славе поклапају, у њима су уочљиве и различитости, што би могло да указује на продужени период током кога су се у свакој кући на изолован начин (у односу на друге), чували али и паралелно интерно модификовали неки од првобитних елемената обредне праксе. Ово би могло да буде последица како привременог напуштања и поновног обнављања обичаја (током чега може доћи до делимичног заборављања некадашње и јављања нове варијанте), тако и затварања породичних заједница у себе саме током времена појачане репресије, тј. својеврсног „скривања“ свог обичајног етничког маркера од спољашњег света, али и модификовања обичаја у складу са структуром и потребама сваке специфичне породице. Коначно, на примеру детаља да ли се умрли на гробљу позива или не позива на славу види се и утицај Цркве – она се обичају позивања умрлог да дође на славу свакако морала противити.¹⁵

Осим породичне славе – *свеца*, данас се славе и сеоске славе. Свако од села у којима су рађена истраживања има дан заштитника који се обично поклапа са славом сеоске цркве и још увек се свечано обележава – често уз пригодан програм. Ова пракса је сачувана и у градским центрима, шта више, према ранијим истраживањима, „дрквене славе међу Србима у Темишвару значајније [су] и боље очуване од породичних“ (Павловић 2012: 162), а своје славе у Темишвару прослављају и многобројне српске организације и удружења, рецимо занатлијска, док се Св. Сава прославља као школска слава (Павловић 2012: 163–166).

Други важан празник у годишњем обичајном календару је Божић. Дуго је спадао у празнике који су део породичне традиције, да би у последњих пар деценија паљењем бадњака испред сеоске цркве почела да се појачава друштвена кохезија у ширем смислу, односно унутарсеоска интеракција. Најважнији елементи празновања Бадњег дана и Божића показују различит степен очуваности што зависи од места настањености. Наиме, чини се да је највише обичајно-обредне праксе, али и очуваног сећања на делове садржаја који се више не изводе, сачувано

¹⁴ О прослављању Крсне славе у клисурским селима, в. Аксић 2018; Трубарац Матић 2018. Теренски материјал из Пољадије (јун 2019) указује на исту структуру обичаја.

¹⁵ Више о томе видети: Трубарац Матић 2018: 374–379.

у селима Дунавске клисуре и Пољадије, док је у српским селима из осталих делова Румуније ова пракса данас знатно сведена.

Празновање Божића подразумева:

1. Празнике и обичаје који му претходе – божићни пост, Свети Игњат (у свим селима не постоји обичајна пракса) и Бадњи дан;
2. Тродневно празновање Божића;
3. Празнике и обичаје који се одржавају после Божића – Нова година, Крстовдан, Богојављење.

Бадњи дан претходи празновању Божића, најважнији је и најсадржајнији празник овог периода. На овај дан је релативно добро очувана празнична структура из времена доминације традиционалне културе у породичној организацији. Структуру прослављања чини: а) спремање обредних хлебова; б) сечење и уношење бадњака; в) уношење божићне сламе; г) бадња вечера; д) колиндање; њ) кићење јелке као нови обичај друге половине 20. века. У клисурским и пољадијским селима још увек је могуће наићи на домаћинства у којима су се до данас сачували и сасвим архаични елементи, попут уношења сламе у све просторије у кући, вечерање на поду, израда великог броја различитих обредних хлебова које називају *законима* (*рука, крст, здравље, кика, буздован, сунце, месец, њива* итд.), као и одлазак на гробље на бадњи дан пре вечере, где се умрли дарују орасима, јабукама и посебно направљеним обредним хлечићима званим *бабице*.¹⁶ За обичај мешања обредних хлебова (*закон*, божићног колача и *бабица*) везан је и раније поменут обичај захватања воде из Дунава којом су се ти обредни хлебови месили у прошлости.¹⁷

Божић је најважнији празник народног, али и хришћанског календара, који Срби празнују 7. јануара, у трајању од три дана. „Иако су до скорашње прошлости постојале бројне неповољне друштвене, економске, културне и политичке околности, божићно празновање ипак није у потпуности нестало, али је редуковано у појединим сегментима“ (Ивановић Баришић 2018: 95). Први дан празновања Божића подразумева: а) узимање воде (није заступљено у свим селима); б) одлазак у цркву; в) божићно посећивање; г) чесницу; д) божићни ручак. На други дан Божића постоји обичај посвећен сећању на мртве. У кућним условима даје се помен за мртве (није познато у свим селима). Трећег дана Божића је Свети Стеван када се сачишћа ђубре и износи напоље; а слама се најчешће носи у виноград. На овај дан је био у прошлости раширен обичај да мушкарци јашу коње кроз село. Данас је обичај знатно мање заступљен. Појединцима је тада кућевна слава.¹⁸

Истраживање празничног идентитета као можда и најочуванијег сегмента традиционалног наслеђа, мада у појединим регијама доста трансформисаног, омо-

¹⁶ За детаљан опис начина на који се праве *бабице*, послушати аудио запис „Stara Moldava 1B Dj.T. 15.06.2017.“

¹⁷ За детаљан опис начина на који се пре свитања захвата вода из Дунава на Бадњи дан, послушати аудио записе „Stara Moldava 1A Dj.T. 15.06.2017.“ и „Stara Moldava 1B Dj.T. 15.06.2017.“

¹⁸ О празновању Бадњег дана и Божића: Ивановић Баришић 2017: 141-148; Ивановић Баришић 2018: 89-98.

гућава учовање насталих промена како у празновању тако и у заједници уопште, поготово имајући у виду да су се у послератним деценијама догодиле значајне промене у румунском друштву, па и у српским заједницама. Увођењем механизације, различитих технологија и ослањањем на куповину индустријских производа убрзавају се промене у готово свим сферама традиционалног начина живота, што је нарочито видљиво у сфери тзв. материјалног стварања – у култури становања и одевању, на пример. Промена начина живота је покренула и процес гашења традиционалне обичајне праксе, иако се генерално чува „општи сценарио“ обичаја (Радан 2004: 120–121). С аспекта проучавања традицијске културе веома је значајно истаћи да је изолованост у односу на остатак српског народа учинила да Срби у Румунији постану „периферна“ заједница која је све до недавно опстајала одсечена од комуникацијских токова промена које су се дешавале унутар матице. То је погодно очувању неких архаичнијих елемената традицијске културе које је данас још увек могуће етнографски забележити првенствено међу клисурским и пољадијским Србима – услед географских и економско-политичких фактора они су били не само одвојени од матице, већ и удаљени од главних румунских друштвено-политичких и привредних центара. То им је омогућило да одрже етничку компактност знатно дуже од оних на просторима у којима су живели или још увек живе Срби у остатку Румуније.

* * *

Српска заједница у Румунији данас представља националну мањину бројчано знатно смањену у односу на период пре 20-тих година 20. века. Иако баштине вишевековну историју и традицију, ипак су у значајној мери захваћени процесом асимилације и бројчаним смањењем популације, што неминовно води ка губљењу етничких и идентитетских одредница. Ипак, Срби у Румунији су у садашњем времену још увек препознатљива мањинска заједница и поред негативних трендова којима је изложена.

У раду је посебно истакнуто слављење Крсне славе и Божића, два породична празника која одсликавају стање идентитета Срба у Румунији. Крсна слава – *свеца* свакако је један од битних идентитетских елеманата српског народа, којим се и данас препознаје српска заједница у мултикултурној средини иако је:

(...) народна традиција као део културног наслеђа (...) у савременим друштвеним кретањима без много утицаја на животне токове, тако да није довољна да их и у садашњем времену сасвим или, пак, делимично интегрише и самим тиме сачува од делимичне и / или потпуне асимилације“ (Ивановић Баришић 2015: 136).

Чињеница је да индустријска и урбанизована друштва у жељи за остварењем профита губе интерес за опстајањем свих оних вредности које се не уклапају у њихове постављене стандарде – а то се посебно односи на културу предака. Стога се оправдано намеће питање будућности, односно опстајања традиционалног наслеђа, а са њим и идентитета његових досадашњих баштинака.

АУДИО ЗАПИСИ

- Belobreska 1A1. Dj. T. 13. 06. 2017.
Stara Moldava 1A Dj. T. 15. 06. 2017.
Stara Moldava 1B Dj. T. 15. 06. 2017.
Stara Moldava. 1C Dj. T. 15. 06. 2017.
Sokolovac 3. Dj. T. 13. 06. 2019.
Sokolovac 4 Dj. T. 13. 06. 2019.

ЛИТЕРАТУРА

- Адам 1992.** Дејан Адам. *Сећање на детињство у Златици*. Библиотека: Животопис. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Аксић 2018:** Нина Аксић. „Крсна слава као живи елемент традицијске културе Срба у Дунавској клисури (Румунија). *Исходишта* 4: 9-28.
- Бјеладиновић-Јергић 1990:** Јасна Бјеладиновић-Јергић. „Одећа“. *Етнолошки мотиви из српских енклава у Мађарској и Румунији*. Каталог изложбе. Београд: Етнографски музеј: 11-19.
- Босић 1996:** Мила Босић. *Годишњи обичаји Срба у Војводини*. Нови Сад: Музеј Војводине – Београд: Студио дизајн.
- Бугарски, Степанов 2011:** Стеван Бугарски, Љубомир Степанов. *Срби у Темишвару. Град*. Темишвар: Савез Срба у Темишвару.
- Зборник 1971:** *Зборник радова Етнографског института САНУ*, књ. 5.
- Ивановић Баришић 2015:** Милина Ивановић Баришић. „Календарски празници код Срба у Румунији“. *Исходишта* 1: 129-138.
- Ивановић Баришић 2017:** Милина Ивановић Баришић. „Породична слава код Срба у Румунији: Дињаш и Ченеј“. *Исходишта* 3: 141-148.
- Ивановић Баришић 2018:** Милина Ивановић Баришић. „Божих код Срба у Банатској клисури“. *Исходишта* 4: 89-98.
- Јовановић 2000:** Јелена Јовановић. *Певачко наслеђе Срба у Горњем Банату у Румунији*. Београд: Факултет музичке уметности: магистарски рад.
- Крстић 2002:** Борислав Ђ. Крстић. *Народни живот Клисураца и Пољадијаца*. Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Малуцков 2005:** Мирјана Малуцков. „О етнолошким истраживањима Срба у румунском Банату“. *Зборник радова САНУ*. Научни скупови (СIX): Одељење друштвених наука (25): Међуодељенски одбор за проучавање националних мањина и људских права. Београд: Српска академија наука и уметности: 365-377.
- Неделку, Чолевеић 2017:** Октавија И. Неделку, Лидија В. Чолевеић. „Срби у Букурешту – идентитет“. *Исходишта* 3: 276-284.
- Николић 1941:** Добривој Николић. *Срби у Банату у прошлости и садашњости*. Нови Сад.
- Павловић 2012.** Мирјана Павловић. *Срби у Темишвару*. Посебна издања, књ. 78. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Прелић 1995:** Младена Прелић. *Срби у Ловри у Мађарској током XX века*. Будимпешта: Издан.

Радан 2004. Михај Радан. „Између традиционалне и савремене народне културе. Узроци и последице процеса преосмишљавања традиционалне народне културе у карашевској етничкој заједници“. *Етно-културолошки зборник IX*. Сврљиг: Етно-културолошка радионица: 115-121.

Степанов 2007: Љубомир Степанов. *Статистички подаци о Србима у Румунији*. Темишвар: Савез Срба у Румунији.

Супек 1988: Olga Supek. „Etnos u etnologiji i kulturnoj antropologiji.“ *Zgodovinske vspremednice slovenske in hrvaške etnologije* 5: 29-60.

Тодоровић 2017: Ивица Тодоровић. „О новим етнологским истраживањима Срба у Румунији – уводни приступ и перспективе“. *Исходишта* 3: 463-474.

Трубарац Матић 2018: Ђорђина Трубарац Матић. „Елементи култа предака у славским обичајима Срба из клисурских села румунског Баната (Белобрешка, Дивич, Стара Молдава)“. *Исходишта* 4: 373-383.

Трубарац Матић 2019: Ђорђина Трубарац Матић. „Славски обичаји у румунском Поморишју (Чанад, Фенлак) и Банатској Црној Гори (Краљевац): резултати теренског рада обављеног у јулу 2018. године“. *Исходишта* 5: 465-474.

Церовић 2000: Љубивоје Церовић. *Срби у Румунији*. Темишвар: Савез Срба у Румунији.

Milina Ivanović Barišić, Đorđina Trubarac Matić
The Institute of Ethnography SASA, Belgrade

THE TRADITIONAL CULTURE OF SERBS IN THE PRESENT DAY ROMANIA

The paper presents the current state of tangible and intangible heritage of Serbs in Romania, which is analyzed from the ethnological and anthropological perspective. An overview of the past research results is given and analyzed together with the new ethnographic material personally collected by the authors during the fieldwork carried out on four occasions, in the period 2016–2019, which was logistically and financially supported by the Association of Serbs in Romania. By gaining a deeper perspective of traditional culture in circumstance of contemporary life some of the essential elements of folk culture are noticed (e.g. housing, clothing, holidays, etc.) as indicators of cultural identity among the Serbian population in Romania. Considering the fact that in the decades after the Second World War the folk culture underwent significant changes, the focus on the relations between tradition and identity is necessary in order to gain a proper understanding of the cultural identity of Serbs who live in Romania today. On the bases of the analysis of two concrete examples, *krсна slava* (the feast of the family patron saint) and Christmas, the fieldwork insight into the still existing ritual practices (as an indicator of preservation or losing of the holiday/cultural identity of the Serbian national minority in the present day Romania) is presented.